

грунтового осмислення з позицій інтегративного застосування здобутків психологічної та педагогічної думки. Саме використання педагогічного потенціалу навчально-виховного процесу вищого педагогічного закладу освіти у розв'язанні проблеми формування екологічної культури майбутніх учителів, враховуючи потреби суспільства, спрямовані на збереження навколишнього середовища, дадуть змогу реалізувати свої знання, вміння в галузі екологічної освіти і виховання школярів.

Проблема формування екологічної культури майбутніх учителів ще далеко не вичерпана. Подальшого дослідження вимагають практичні аспекти її розв'язання, а саме вибір найбільш ефективних способів і шляхів формування означених компонентів екологічної культури, моніторингу та методів дослідження і корекції рівнів їх сформованості тощо.

Література:

1. Глазачев С.Н. Экологическая культура учителя: проблемы, противоречия, опыт //Экологическое образование в России: проблемы и практика: Сб. науч. ст. – М., 1995. – С.26-36.
2. Дробноход М.І. Філософія екологічної освіти: концептуальні основи // Педагогіка і психологія. - 1996. - №3 (12). - С.43 - 49.
3. Кисельов М. Філософія і екологія та світоглядні зрушення сучасності // Філософська та соціологічна думка.- 1996.- №1-2.- С.38-48.
4. Крисаченко В.С. Екологічна культура. - К.: Заповіт, 1996.- 374 с.
5. Левчук Н.В. Екологічна компетентність майбутнього вчителя. Національна освіта: традиції і інновації у контексті ідей Івана Огієнка: Зб. наук. праць /За ред. проф.. М.В. Левківського. – Київ-Житомир: ЖДПУ, 2002. - С.172 – 175.
6. Пустовіт Г.П. Екологічна культура особистості як феномен людського буття //Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім.Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. - 2003.- №4. - С.3-9.

МУЗИЧНО-ЕСТЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ПІДЛІТКІВ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ ТРАДИЦІЙ

М.В. Мартинюк

Відродження національної освіти і культури неможливе без виховання духовно багатой, національно свідомой, інтенсивно розвинутої особистості. Саме тому естетичне виховання є необхідною умовою громадянського становлення підростаючого покоління. Хвиля національно-культурного відродження і створення незалежної держави зумовили підвищений інтерес до історії української нації, її культури й побуту, народних традицій. Народне мистецтво – це творча, історична, художня система, що розвивається через спадкоємність традицій і колективність, яка визначається родовою сутністю. Суть родового містить духовно цінне для народу. Відомі три аспекти родової сутності: 1) природний, 2) національний, 3) досвід шкіл народної майстерності [3, с.37]. Перший аспект зумовлюється первісним зв'язком людини з природою. Другий – відображає національний життєвий досвід народу. Національний аспект підтримується стійкістю образів народного мистецтва, які набувають типізованого характеру. В цьому виявляється тісний зв'язок національного аспекту з етнічним. Третій аспект відображає колективну основу і водночас виявляє індивідуалізацію до загального. Народне мистецтво індивідуалізується у спільностях шкіл – національних, регіональних.

Посилення уваги до вивчення та збереження народних традицій пояснюється і тим, що останнім часом серед учнів загальноосвітніх шкіл простежується зниження інтересу до вивчення народних традицій, недостатнє розуміння ролі та місця культури рідного народу в контексті світової культури. Згідно з анкетуваннями та спостережень з'ясовано, що підлітки мають свідомий потяг до різних видів художньо-естетичної діяльності: малювання (50,7%), музичної діяльності (33,5%), танцювально-рухової діяльності (22,6%). Однак уже з

початкових класів діти переключаються на такі види діяльності, як комп'ютерні ігри (30,4%), перегляд телепередач (16,4%), прогулянки містом (42,1%). Незважаючи на зацікавленість певної частини учнів художньо-естетичною діяльністю, як улюблені предмети музику та хореографію обрали одиниці (14% і 3,8%). Перевага була надана таким предметам, як фізична культура, іноземна мова, математика. Мотиви, що спонукають учнів до вибору цих предметів є досить раціональні: бажання мати престижну професію з великим заробітком, поїхати за кордон тощо. 21,8% школярів вказали, що музика та хореографія їм не подобаються взагалі.

Визначальним фактором музично-естетичного виховання підлітків засобами народних традицій є підготовка освіченої молодої людини зі сформованими знаннями, усвідомленими ціннісними позиціями, широким діапазоном розвиненості емоційної сфери, здатністю до творчості. В цьому аспекті важливим є чіткість орієнтації у специфіці інформації про народні традиції, аргументованість пояснень свого ставлення до народної музики, народних звичаїв та обрядів. У музично-естетичному вихованні підлітків засобами народної педагогіки його зміст, структура і якісний рівень визначаються характером соціального побутування народного мистецтва, конвенційними нормами естетичної свідомості та існуючою суспільно-естетичною ситуацією.

Аналіз відповідної документації показав, що в системі шкільної освіти недостатньо визначено зміст музично-естетичного виховання підлітків.

Музично-естетичне виховання приховує в собі потенціал, що сприяє якнайповнішому гармонійному, духовному, естетичному, інтелектуальному розвитку та самореалізації дітей, задоволенню їхніх потреб і здібностей, розкриттю творчих задатків кожного учня. Слід зазначити, що частково ця проблема окреслюється у таких дисциплінах, як «Художня культура», «Історія», проте вони не в повні передбачають вивчення народних традицій, звичаїв, обрядів. Практичний досвід свідчить, що народне мистецтво не має належного рівня рейтингу серед учнівської молоді, оскільки характер його функціонування в суспільстві неадекватно впливає на естетичні позиції, установки, ціннісні орієнтації підлітків. Це дало нам підставу вважати, що проблема музично-естетичного виховання підлітків із актуалізацією на народну музику, народні традиції розкрита недостатньо.

Програма нашого експериментального дослідження передбачала необхідність проведення масових опитувань серед респондентів трьох категорій: підлітків, вчителів загальноосвітніх шкіл, батьків. Для проведення експериментального дослідження нами було використано методи: вибіркові бесіди з респондентами всіх категорій;

- аналіз практичного досвіду вчителів з приводу організації навчального процесу;
- наявний досвід спілкування з народним мистецтвом у підлітків;
- використано також стандартизовані та вільні міні-інтерв'ю;
- тестування; спостереження.

Опитуваних респондентів усіх категорій було 209. З них першої категорії (підлітки) – 104 особи, другої категорії (вчителі) – 63, третьої категорії (батьки) – 42 особи.

У дослідженні потрібно було вирішити такі завдання:

1. Встановити рівень музично-естетичної освіченості підлітків у сфері народного мистецтва.
2. Виявити чуттєво-мотиваційні характеристики сприймання народної музики підлітками.
3. Охарактеризувати існуючі труднощі в спілкуванні з народним мистецтвом усіх категорій респондентів.
4. Окреслити культурний рівень компетентності з даної проблеми вчителів, батьків.
5. Розробити критерії та рівні сформованості партитури особистісних детермінацій підлітків.
6. Виявити особливості й діапазон їхньої особистісної естетичної сфери з акцентуалізацією на народне мистецтво.

Результати проведених опитувань дозволили визначити інтенсивність зовнішніх проявів впливу народної музики на естетичну сферу учнів; неприйняття народного мистецтва учнями старших класів та деювенальність народної музики. Окрім зазначених факторів, які безпосередньо засвідчують стан сформованості музично-естетичної орієнтації підлітків у сфері народної культури, ми виявили й труднощі, які найбільш часто зустрічаються у спілкуванні з цим мистецтвом. Так, для підлітків найбільш актуальними є такі проблеми як «розпорошеність музичних знань» (13%), «невідповідність особистих інтересів художньо-естетичним еталонним зразкам музичних творів»(9%).

Для виявлення світоглядних орієнтацій підлітків у сучасному мистецькому просторі, зокрема розуміння специфічних особливостей функціонування даного виду мистецтва, респондентам першої категорії було поставлене запитання: «Як ви розумієте поняття «народні традиції?»». Відповіді показали, що більшість учнів (85,7%) не можуть дати чіткої відповіді. Їхні висловлювання зводяться до таких спрощених тлумачень, як: «це обряди, звичаї, норми поведінки, які передаються з покоління в покоління; це «народні скарби», це «те, чим ми живемо», «чого повинні дотримуватись у повсякденному житті». Отже, це свідчить про недостатнє розуміння підлітками характерних особливостей народної музики, змістового компонента народного мистецтва. Більшість відповідей зводяться до емоційних вражень та відчуттів, які пробуджує ця музика, а також до твердження, що даний вид мистецтва пасивно і «не сучасно» вирішує питання спілкування.

Згідно з проведеним анкетуванням, джерелом інформації про народні традиції у респондентів на першому місці виявилися бабусі – 47,5%, що свідчить про спадкоємність, наступність поколінь, які виходять з позицій глибоко гуманістичної народної моралі, етики. 42% відводиться ролі вчителів, які на шкільних уроках культивують знання про національну культуру. Немалу частку у висвітленні даної проблематики займають книги та засоби масової інформації (29%, 25%). На жаль, лише 19% респондентів вказали джерелом інформації про народну культуру, традиції батьків, сім'ю, що свідчить про недостатнє розуміння ролі української культури та національних надбань. Для визначення наявності загальних музично-естетичних знань у підлітків у галузі народного мистецтва нами було поставлене спільне запитання вчителям та батькам: «Чи потрібно, на вашу думку, розширювати знання старшокласників в даній галузі?». Відповіді розподілилися таким чином: «так» – (68,75%, 37,71%), «ні» – (7,14%, 6,25%), «немає необхідності» – (1,51%, 21,42%), «можливо, але не обов'язково» – (4,0%, 18,74%), «не могу визначити» – зазначило лише 0,15% опитуваних.

У ході дослідження були запропоновані запитання для старшокласників, вчителів, батьків з метою діагностування стану частоти й характеру спілкування з національною культурою (зокрема, з музичним мистецтвом) поза межами освітніх закладів, удома в сім'ї.

Результати подаємо в таблицях 1, 2, 3.

Таблиця 1

Фактор часу в спілкуванні вчителів із народним мистецтвом

Форми	постійно	часто	епізодично	зрідка	ніколи
Відвідування концертів	-	14,23%	21,42%	14,23%	14,23%
Перегляд передач	7,14%	7,14%	14,23%	21,42%	7,145
Наявність та використання домашньої фонотеки	-	-	14,23%	-	35,71%
Прослуховування радіопередач	7,14%	14,23	14,23%	7,14%	14,23%

Таблиця 2

**Характер спілкування старшокласників з народним музичним мистецтвом
(опитування батьків)**

Форми	постійно	часто	епізодично	зрідка	ніколи
Відвідування концертів	-	27,34%	52,63%	20,3%	10,40%
Перегляд передач	24,52%	25,88%	26,46%	27,67%	7,14%
Наявність та використання домашньої ми фонотеки	20,01%	-	25,43%	25,46%	35,71%
Прослуховування радіопередач	19,36%	26,23%	20,48%	28,37%	19,78%

Таблиця 3

Результати опитування самих старшокласників

Форми	постійно	часто	епізодично	зрідка	ніколи
Відвідування концертів	20,51%	14,23%	52,4%	26,46%	20,48%
Перегляд передач	18,74%	31,43%	20,13%	24,63%	10,17%
Наявність та використання домашньої фонотеки	21,23%	-	6,45%	36,25%	36,25%
Прослуховування радіопередач	20,1%	25,51%	26,25%	32,5%	21,47%

У спілкуванні з учителями було виявлено чимало труднощів, а саме: низький рівень матеріально-технічного забезпечення навчально-виховного процесу (68,75%), проблема недостатності та застарілості нотної літератури та аудіовізуальних засобів (87,5%), недостатність висвітлення та впровадження народної культури в навчальні програми (18,25%), недостатня кількість навчальних годин для ознайомлення, вивчення та популяризації народного мистецтва в системі середньої освіти (14,22%). У процесі експериментального дослідження було проведено додаткове опитування вчителів і встановлено, що їм необхідно підвищити рівень своїх знань з даної проблеми (19,04%). Тому всі вони дали позитивну відповідь на запитання: «Чи потрібно вам розширити свої знання в галузі народного мистецтва?» Дана проблема є актуальною, оскільки саме вчителі безпосереднього впливають на стан музично-естетичного виховання підлітків.

Для з'ясування доцільності створення нової навчальної програми з музично-естетичного виховання підлітків на матеріалі народної культури респондентам всіх категорій було запропоновано запитання: «Чи необхідна розробка спеціальної програми з дисципліни «Музичне мистецтво» на матеріалі народних традицій?» Відповіді:

- «так» - (12,7%, 62,7%, 50,0%),
- «так, але не обов'язково» - (4,75%, 18,74%, 4,0%),
- «ні» - (3,19%, 12,23%, 3, 1%).

Враховуючи сучасні тенденції розвитку суспільства і вищезгадані факти, ми зробили висновки, що при вивченні народних традицій виховну роботу слід здійснювати за такими напрямками:

1) *світоглядно-філософським*, який передбачає створення умов для формування в учнів ієрархії духовних цінностей, ідеалів, переконань для того, щоб вони відчували себе частиною сучасного світу;

2) *суспільно-гуманістичним*, мета якого – пробудження в учнях інтересу до суспільного життя, розвиток ініціативи, самостійності, творчості, потреби бути активним учасником громадських акцій;

3) *культурологічним*, що передбачає проведення культурно-освітньої роботи, пропаганду кращих зразків національної культури, забезпечення умов для розвитку творчих здібностей школярів, художньо-творчої та художньо-освітньої діяльності;

4) *етнографічно-краєзнавчим*, який формує підвищений інтерес до рідного краю, традицій, обрядів, звичаїв, виховуючи свідомих патріотів, що шанобливо ставляться до духовних та матеріальних надбань свого народу [4, с.37].

Акцент у роботі робиться саме на необхідності відмовитись від ілюстративного, пасивно-споглядального вивчення матеріалу, натомість орієнтуватися на його активно - пізнавальне, дієво-творче засвоєння. Системоутворювальним принципом функціонування такої інноваційно-освітньої моделі навчального закладу став принцип культуровідповідності, що регулює становлення особистості в процесі інтеграції світової та національної культури. В школах створені такі передумови для виховання особистості на основі народних традицій і водночас збагачення її іншими культурами [3, с.49]. З огляду на це пропонуємо такі форми роботи в даному напрямі: організація акцій, колективних творчих справ; проведення диспутів, бесід тощо; обладнання етнографічних куточків, експозицій, кімнат народного побуту в навчальних закладах; створення об'єднань клубного типу; підготовка тематичних днів; відзначення народних свят; проведення практикумів вивчення народних ігор, пісень, танців тощо; створення фольклорних ансамблів, мистецьких гуртків; підготовка фестивалів народної пісні, радіопередач, пісенних конкурсів, ігрових програм тощо.

Література:

1. Державна національна програма «Освіта. Україна XXI ст.» - К.: Райдуга, 1994. - с.61.
2. Зюзіна Т. Курс україно - і народознавства. Шляхи становлення // Рідна школа, 2001. - № 3. - с.16 -17.
3. Зязюн І., Миропольська Н., Хлебнікова Л. та ін. Виховання естетичної культури школярів: Навчальний посібник. - К.: ІЗИН, 1998. - с.158.
4. Конопацька О., Шевчук А. Досвід організації позаурочної діяльності школярів // Педагогічна Житомирщина, -2006. -№1. - с.37.
5. Сапожнік О. Музично -естетичне виховання старшокласників у системі середніх загальноосвітніх шкіл різного типу // Рідна школа,2001. - № 4. - с.12-15.
6. Федчук М. Художньо-естетичне виховання // Педагогічна Житомирщина, 2004. -№3. - с.49 -50.

УКРАЇНСЬКИЙ ФОЛЬКЛОР У ФОРМУВАННІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ

В.І. Пальонний

В умовах гуманітаризації навчально-виховного процесу основна увага вчених, педагогів-практиків зосереджується на таких проблемах освіти, як засвоєння культурно-історичних надбань світового масштабу, сприйняття та розуміння національного культурного досвіду попередніх епох та сучасності, саморозвиток і самоактуалізація особистості шляхом підвищення власного професійного та духовного рівня. У зв'язку з цим сучасна освітня сфера розвивається переважно на основі пріоритету принципів особистісно